

DEMOKRATİK YURTTAŞLIK ALANININ DARALTILMASI
TİHV AKADEMİ BİLGİ NOTU 3

siyaseti suçlulaştırmak: örgütlenme özgürlüğüne yönelik ihlaller (2015-2019)

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VAKFI

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VAKFI, 2021

Mithatpaşa Cad. 49/11 Kızılay 06420 Ankara

Tel: (312) 310 66 36 • Faks: (312) 310 64 63

tihv@tihv.org.tr • www.tihv.org.tr

TİHV AKADEMİ

tihvakademi@tihv.org.tr • www.tihvakademi.org

HAZIRLAYANLAR

Aslı Davas, Serdar Tekin

Kapak fotoğrafı: © Ozan Köse

Türkiye İnsan Hakları Vakfı, Türk Medeni Yasası'na göre kurulmuş, hükümet dışı ve bağımsız bir kuruluştur. Statüsü 30 Aralık 1990 tarihli ve 20741 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bu yayın, AB tarafından desteklenen "İnsan hakları ortamının yeniden inşası için ifade, basın, örgütlenme ve toplantı özgürlüklerini savunmak" projesi kapsamında hazırlanmıştır. İçerik TİHV'in sorumluluğundadır ve AB görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

Araştırma Hakkında

Bu bilgi notları dizisi TİHV Akademi bünyesinde sürdürülen ve insan hakları ihlalleri yoluyla demokratik yurttaşlık alanının daraltılmasını konu alan araştırmanın ilk bulgularını içeriyor.

TİHV Dokümantasyon Merkezi'nin hazırladığı günlük insan hakları raporlarına dayanan araştırma kapsamında 2015-2019 yılları arasındaki günlük raporlar taranarak (1) ifade özgürlüğü, (2) toplanma/gösteri özgürlüğü, (3) örgütlenme özgürlüğü, (4) medya özgürlüğü çerçevesinde değerlendirdiğimiz 9000'den fazla ihlal bildirimini 52 değişken uyarınca özgün bir veritabanında toplandı.

Çalışmanın birbiriyle yakından ilgili iki temel sınırlılığı var. Birincisi, asli veri kaynağımız olan günlük raporların büyük ölçüde basın taramasına dayanması nedeniyle ihlal bildirimlerinin "iddia" niteliğinde olması.* İkincisi ise veritabanımızda yer alan ihlal bildirimlerinin TİHV Dokümantasyon Merkezi tarafından tespit edilebilenlerle sınırlı olması ve dolayısıyla hakikatin ancak bir bölümüne ışık tutabilmesi. Bu kısıtlılıklara rağmen, tespit edilebilen ihlal bildirimlerinin sistematik olarak incelenmesi, Türkiye'de demokratik yurttaşlık alanının nasıl daraltıldığını somut verilerle göstermemizi mümkün kılmıştır.

Araştırmada ifade, toplanma/gösteri, örgütlenme ve medya özgürlüklerine odaklanmamız, bu özgürlüklerin **demokratik yurttaşlık alanı** açısından asli bir önem taşımasından kaynaklanıyor. Yurttaşlar ancak bu özgürlüklerin korunduğu koşullar altında toplumun tamamını veya bir bölümünü ilgilendiren konularda görüşlerini serbestçe paylaşabilir, karar alıcıları eleştirebilir, sorunlara müdahale edebilir ve böylece toplumun müşterek geleceğini şekillendirme sürecine etkin bir biçimde katılabilirler. Dolayısıyla **demokratik yurttaşlık alanı** kavramını, söz konusu özgürlükler tarafından güvenceye alınan etkinliklerin ifa edildiği tüm mecraları kapsayacak şekilde kullanıyoruz.

Bilgi notlarında belgeleyici bir yaklaşım izledik ve büyük ölçüde betimsel veriyi sunmakla yetindik. Ayrıntılı analiz ve yorumlarımızı ise 2021 sonunda yayımlanması planlanan nihai araştırma raporunda paylaşacağız.

Bu kapsamda yayınladığımız önceki bilgi notlarına ve infografiklere aşağıdaki bağlantılardan ulaşabilirsiniz:

1. Öğrencileri hedef alan ifade, toplanma, gösteri ve örgütlenme özgürlüğü ihlalleri

[Bilgi Notu 1 – Infografik 1](#)

2. Sokağı kapatmak: Toplanma ve gösteri özgürlüğüne yönelik ihlaller

[Bilgi Notu 2 – Infografik 2](#)

* TİHV Günlük İnsan Hakları Raporu, Dokümantasyon Merkezi'nin hergün taradığı aşağıdaki gazete, haber ajansı ve internet sitesi haberlerinden ve TİHV'in ilişki ağından edindiği bilgilerden yararlanılarak hazırlanmaktadır: AFP, Alinteri, BBC, Bianet, Birgün, Cnnturk, Cumhuriyet, Deutsche Welle, Diken, El Cezire, ETHA, Evrensel, Fırat Haber Ajansı, Gazete Duvar, Gazete Karınca, Haber Sol, Habertürk, Halkinsesi.tv, Hürriyet, İleri Haber, Jinnews, Kızılbayrak, Mezopotamya Ajansı, Milliyet, NTV, Reuters, Sendika.org, Siyasi Haber, T24, Tr724, Vatan, Yeni Asya, Yeni Yaşam, Yüksekova Haber, Yurt.

Demokratik Yurttaşlık Alanının Daraltılması

TİHV Akademi Bilgi Notu 3

Siyaseti suçlulaştırmak: Örgütlenme özgürlüğüne yönelik ihlaller (2015-2019)

1. Örgütlenme özgürlüğü ve demokrasi	5
2. Örgütlenme özgürlüğü ihlallerine genel bakış	7
3. Kapatılan örgütler	12
4. Polis baskınları	13
5. Örgütsel etkinliklerin engellenmesi	16
6. Yargısal taciz, tutuklama ve ceza davaları	20
7. Seçmen iradesinin yok sayılması	24
8. Sivil şiddet saldırıları	28
Kaynakça	30

1. Örgütlenme özgürlüğü ve demokrasi

Demokratik toplumlarda örgütlenme özgürlüğünün taşıdığı asli önem üç farklı nedenden kaynaklanır.

Bunlardan ilki, demokrasinin vazgeçilmez unsuru olan **siyasal çoğulculuk** ilkesiyle ilgilidir. Siyasal çoğulculuk ancak örgütlenme özgürlüğünün korunduğu koşullar altında sağlanabilir. Modern demokrasiler çok partili siyasal yaşamın kurumsallaştığı temsili ve yarışmacı sistemler olmaları bakımından örgütlenme özgürlüğü üstüne bina edilmişlerdir. Farklı siyasal görüş ve ideolojilerin partiler biçiminde örgütlenebilmeleri, yurttaşları kendi programlarına ikna etmek üzere demokratik siyasetin tüm imkan ve araçlarını özgürce kullanabilmeleri ve nihayet seçimler yoluyla yerel ve ulusal düzeyde yönetime talip olabilmeleri, bir siyasal rejim olarak demokrasinin en asgari koşulları arasında yer alır.

İkincisi, modern demokrasiler çoğulcu bir siyasal alanın yanı sıra yurttaşların çok çeşitli amaçlarla bir araya geldiği, dernek ve vakıf gibi örgütler kurarak bu amaçlar doğrultusunda kolektif eylemde bulunabildiği canlı bir **sivil toplum** ağına sahiptir. Sivil toplum, demokratik işlevleri bakımından, siyasetin çözüm bulması gereken sorunların tespit ve teşhis edildiği, toplumsal taleplerin oluşturulduğu, siyasal karar alıcıların ve kamusal makamların –başta insan haklarının korunması olmak üzere her konuda– yurttaşlar tarafından izlenip denetlendiği çok katmanlı bir örgütsel alan teşkil eder. Bu alanın gelişip serpilmesi ve demokrasinin işleyişi açısından üstüne düşen işlevleri yerine getirebilmesi ancak örgütlenme özgürlüğünün tam olarak korunmasıyla mümkündür.

Üçüncü olarak, örgütlenme özgürlüğünün demokratik toplumlardaki değeri aynı zamanda **çalışanların ekonomik ve mesleki çıkarları** ile ilgilidir. Demokrasilerde çalışanların ortak çıkarları öncelikle sendikalar ve meslek odaları tarafından savunulur. Bu örgütler sosyal ve ekonomik hakların teminat altına alınıp geliştirilmesinde, çalışma yaşamının düzenlenmesinde ve nihayet mesleki standartların oluşturulmasında etkin bir rol oynarlar. Dolayısıyla örgütlenme özgürlüğü, siyasal çoğulculuk ve sivil toplumun yanı sıra, çalışanların kendi özerk örgütleri aracılığıyla çıkarlarını savunabilmeleri açısından da demokratik toplum düzeninin köşe taşlarından biridir.

Örgütlenme özgürlüğü, tüm bu nedenlerle, Türkiye'nin de taraf olduğu [İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi](#) (md. 20), [Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme](#) (md. 22) ve [Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi](#) (md.11) tarafından tanınan temel haklar arasındadır. Keza [Türkiye Cumhuriyeti Anayasası](#) da herkesin önceden izin almaksızın dernek (md. 33), sendika (md. 51) ve siyasi parti (md. 68) kurma özgürlüğüne sahip olduğunu kabul eder.

Ne var ki hak ve özgürlüklerin uluslararası ve ulusal hukuk belgelerinde tanınması, kişilerin bu özgürlüklerden bilfiil yararlanabildikleri anlamına gelmiyor. Demokrasilerde örgütlenme özgürlüğüne saygının asli önemini çeşitli vesilelerle vurgulama ihtiyacı duyan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) göre "ilgili ülkelerdeki demokrasinin durumu, bu özgürlüğün ulusal mevzuatta ne şekilde güvence altına alındığına ve yetkililerin bunu pratikte ne şekilde uygulamaya geçirdiğine bakılarak ölçülebilir" ([AGİT 2015](#), s.16; [ESHİD 2016](#), s.15). Keza Venedik Komisyonu'na göre de "ulusal mevzuatın bu özgürlüğü ve yetkililer tarafından pratikte uygulanışını koruma altına alma şekli, ilgili devletlerdeki demokrasinin durumunu ortaya koymaktadır" ([AGİT 2015](#), s.16; [ESHİD 2016](#), s.15). Dolayısıyla örgütlenme özgürlüğünü güvence altına alan normların pratikte nasıl uygulandığı, hem AİHM hem de Venedik Komisyonu tarafından bir ülkede demokrasinin fiili durumunu gösteren temel unsurlar arasında zikredilmektedir.

Örgütlenme özgürlüğünün etkin biçimde korunması demokrasiyi yaygınlaştırmanın ve derinleştirmenin asli yollarından biri olduğu gibi, bu özgürlüğün keyfi biçimlerde kısıtlanması, yoğun ve sistematik olarak ihlal edilmesi de demokratik yurttaşlık alanını daraltmanın ve demokrasiyi tedricen ortadan kaldırmanın yollarından biri. Nitekim özellikle 2015'ten itibaren Türkiye'nin siyasal rejiminde yaşanan otoriter dönüşüm, diğer hak ve özgürlüklerin yanı sıra kendisini aynı zamanda örgütlenme özgürlüğüne yönelik ihlallerde de gösteriyor ([OBS & İHD 2021](#), [TİHV 2021a](#)).

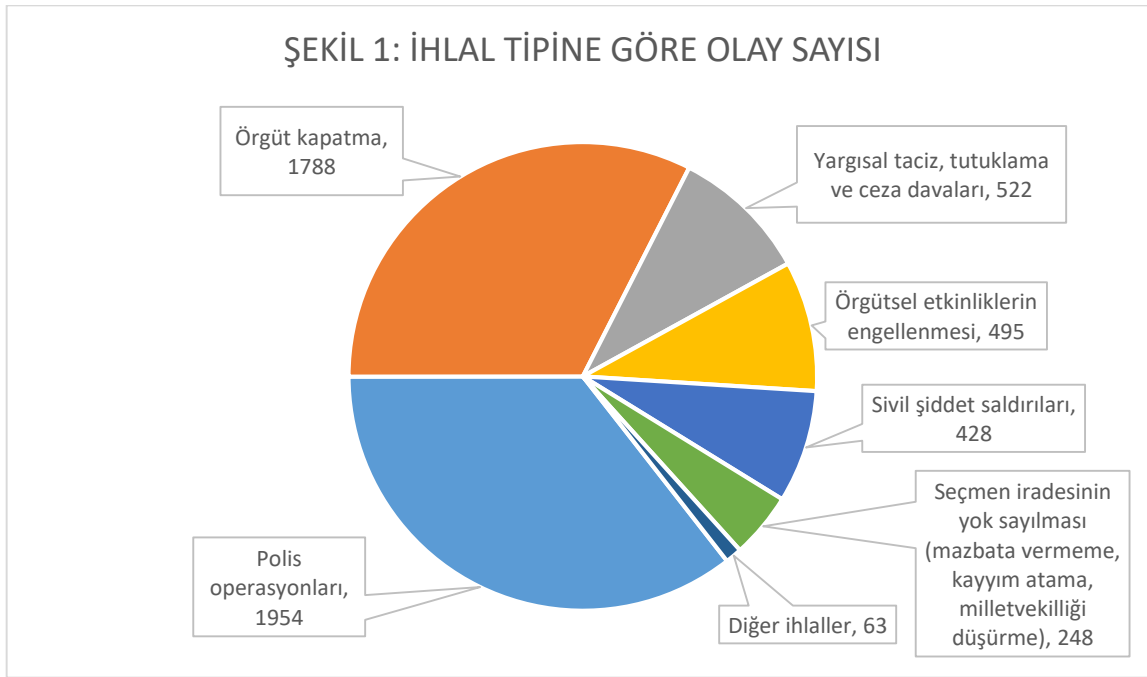
Elinizdeki çalışma, Türkiye'de örgütlenme özgürlüğüne yönelik ihlallerin 2015-2019 yılları arasındaki beş yıllık dönemde nasıl bir seyir izlediğini ve demokratik yurttaşlık alanının daraltılmasında nasıl bir rol oynadığını somut verilerle görünür kılmayı amaçlıyor.

2. Örgütlenme özgürlüğü ihlallerine genel bakış

TİHV Dokümantasyon Merkezi günlük insan hakları raporlarında yaptığımız taramaya göre, 2015-2019 yılları arasındaki beş yıllık süre zarfında örgütlenme özgürlüğünün ihlal edildiği toplam 5.498 olay saptanmıştır.

164 olayda toplam 617 kişinin yaralandığı bildirilmiştir. Bu bildirimlere göre, 351 kişi kolluk güçlerinin fiziksel şiddet kullanımı sonucunda; 255 kişi sivil grupların şiddet saldırıları sonucunda; 11 kişi ise kendisini “polis” veya “devlet görevlisi” olarak tanıtan kişilerce kaçırılıp zorla alıkondukları süre boyunca maruz kaldıkları işkence ve kötü muamele sonucunda yaralanmıştır.

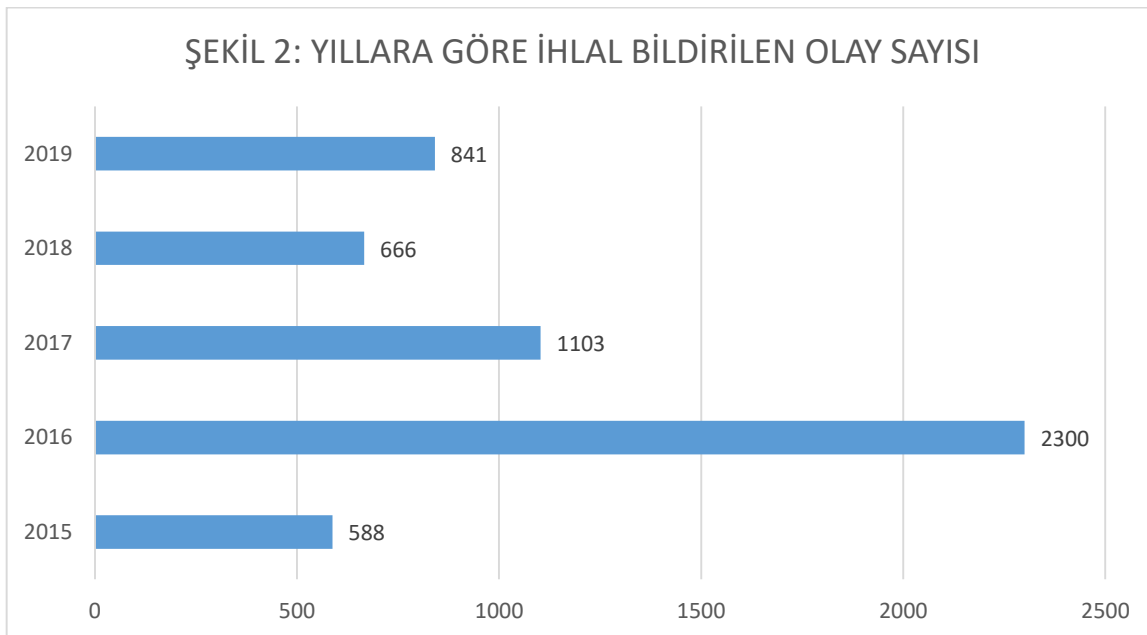
İhlaller çok çeşitli biçimlerde ve birbirinden farklı aktörler eliyle gerçekleşmektedir. Veritabanımızdaki bildirimler ihlal tipine göre yedi temel başlık altında sınıflandırılmıştır (Şekil 1).

- Örgüt kapatma:** Dernek, vakıf, sendika, federasyon ve konfederasyonların KHK veya mahkeme kararı ile kalıcı olarak kapatılması.
- Polis operasyonları:** Sivil ve siyasi örgütlerin büroları ile bu örgütlerde yönetici ve üye olarak faaliyet gösteren kişilerin evlerine yapılan polis baskınları ve bu baskınlarda uygulanan gözaltı işlemleri.
- Örgütsel etkinliklerin engellenmesi:** (i) Mülki idare amirleri tarafından sivil ve siyasi örgütlerin etkinliklerinin yasaklanması; (ii) örgütsel etkinliklere yönelik

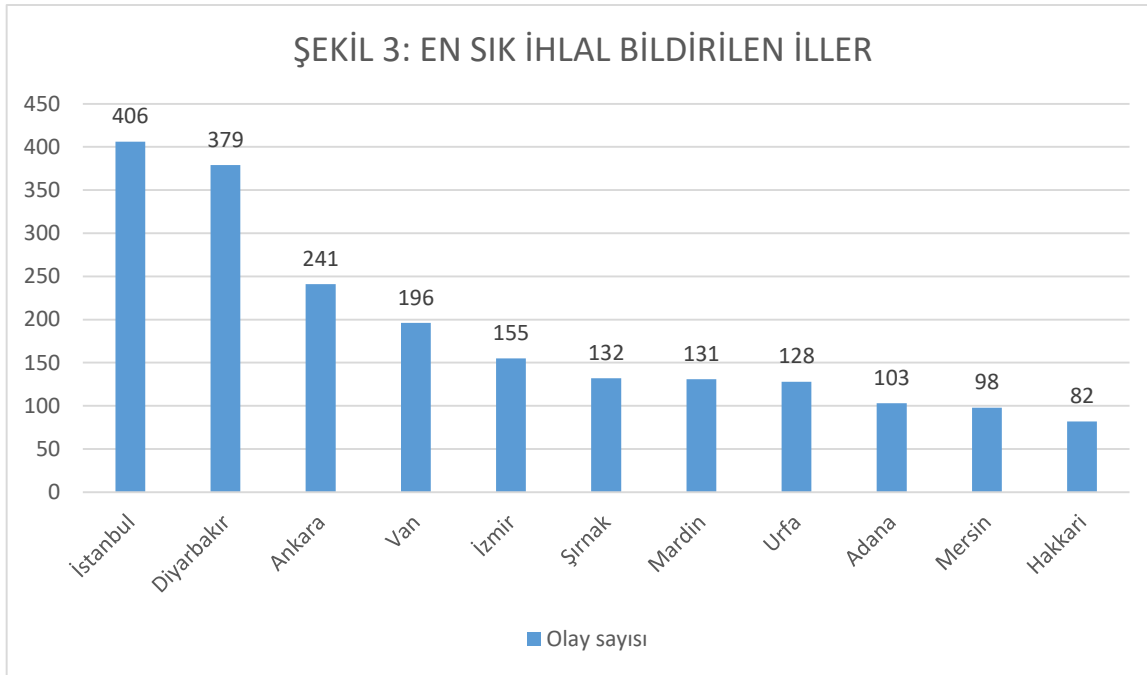
polis müdahaleleri; (iii) bildiri, pankart, afiş gibi örgütsel ifade araçlarının yasaklanması ve toplatılması; (iv) seçim çalışmalarına yönelik engellemeler.

4. **Yargısal taciz:** Sivil ve siyasi örgütlerin etkinliklerine ve bu etkinlikleri gerçekleştiren üye ve yöneticilerine yönelik soruşturmalar, tutuklamalar, dava süreçleri ve mahkumiyet kararları.
5. **Seçmen iradesinin yok sayılması:** (i) Bir siyasi partiden aday olarak seçilen belediye başkanları ile belediye ve il genel meclisi üyelerine çeşitli gerekçelerle mazbatalarının verilmemesi; (ii) mazbatasını alarak göreve başlayabilenlerin bir süre sonra İçişleri Bakanlığı tarafından görevden alınarak yerlerine kayyım atanması; (iii) bir siyasi partiden milletvekili seçilen kişilerin milletvekilliklerinin düşürülmesi.
6. **Sivil şiddet saldırıları:** Örgüt binalarına, örgütlerin üye ve yöneticilerine, seçim bürolarına ve seçim kampanyasında kullanılan motorlu araçlara yönelik olarak sivil kişi ve gruplar tarafından gerçekleştirilen saldırılar.
7. **Diğer ihlaller:** (i) Sivil ve siyasi örgütlerde faal olan yurttaşların kendisini “polis” veya “devlet görevlisi” olarak tanıtan kişilerce kaçırılması, yasadışı olarak alıkonması, işkence ve kötü muameleye maruz kalması; (ii) resmi gözaltı işlemi sırasında yasadışı olarak uygulanan ajanlık dayatması; (iii) sendikalı kamu çalışanlarının sendikal faaliyetlerine misilleme anlamına gelecek şekilde görev yerlerinin değiştirilmesi (“sürgün”) veya başka idari yaptırımlara maruz bırakılması; (iv) sivil ve siyasi örgütlerin hükümet yetkilileri tarafından hedef gösterilmesi.

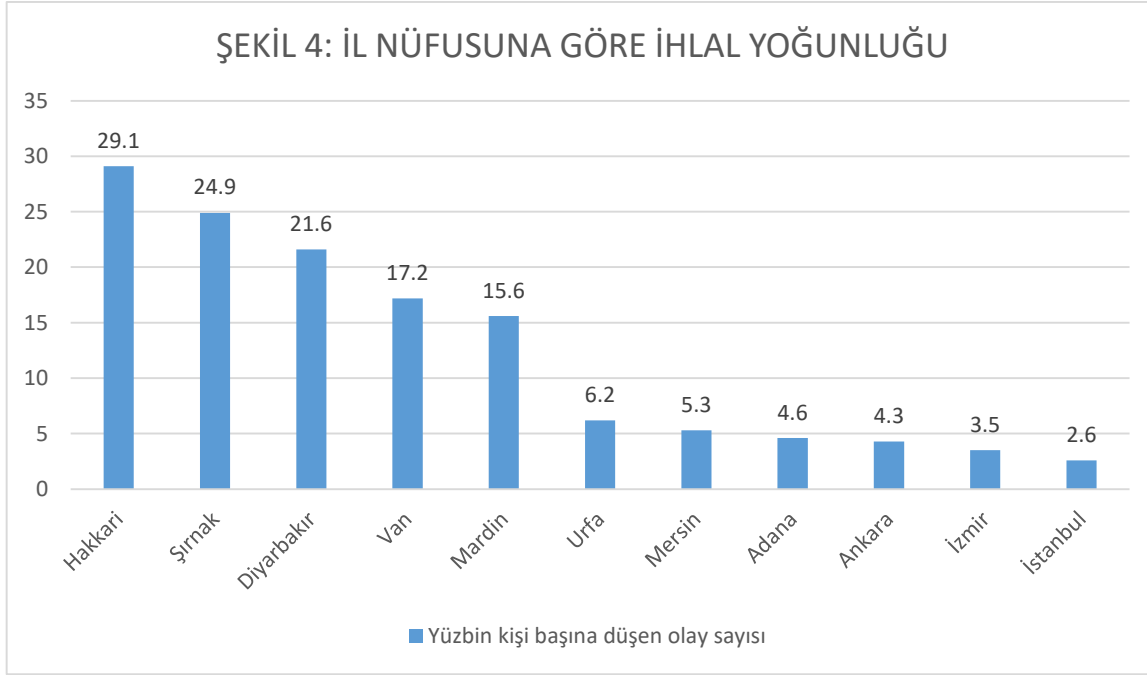
Örgütlenme özgürlüğü ihlallerinin yıllara göre dağılımına (Şekil 2) baktığımızda 2016'nın açık ara en fazla ihlal yaşanan yıl olduğunu görüyoruz. Bu durumun başlıca nedeni OHAL ilanını takiben 2016 yılında çok sayıda kuruluşun (1.480 dernek, 104 vakıf, 22 federasyon ve konfederasyon, 19 sendika) kanun hükmünde kararnameler (KHK) ile kapatılmış olmasıdır.

Öte yandan, KHK ile kapatma dışındaki ihlal bildirimleri incelendiğinde, örgütlenme özgürlüğüne yönelik ihlallerin OHAL sonrasında da hız kesmeden devam ettiği, hatta 2019 itibariyle açıkça arttığı görülmektedir. OHAL'in Temmuz 2018'de resmen sona ermesi, örgütlenme özgürlüğüne yönelik ihlallerde –KHK ile kapatma işlemleri haricinde– kayda değer bir azalma yaratmamıştır. Diğer bir deyişle, Türkiye'de demokratik yurttaşlık alanı ve bu alanın temel aktörü durumunda olan sivil ve siyasal örgütler halihazırda OHAL benzeri bir kuşatma altındadır.

Örgütlenme özgürlüğüne ilişkin en sık ihlal bildirilen iller (Şekil 3) İstanbul, Ankara ve İzmir'in yanı sıra özellikle Kürt nüfusun yoğun olduğu illerdir. Bu illerin Türkiye nüfusuna oranı ile veritabanımızdaki toplam "ihlal pastası"ndan aldıkları pay karşılaştırıldığında nüfusunun çoğunluğu Kürtlerden oluşan illerde örgütlenme özgürlüğü ihlallerinin metropollere ve Türkiye'nin geri kalanına göre çok daha yoğun olduğu gözlemlenmiştir. Örneğin İstanbul'un Türkiye nüfusuna oranı % 18.7 iken veritabanımızdaki ihlallerin % 7.4'ü İstanbul'da gerçekleşmiştir. Buna karşılık, Diyarbakır'ın Türkiye nüfusuna oranı % 2.1, fakat "ihlal pastası"ndan aldığı pay % 6.9'dur.

Aşağıdaki grafik (Şekil 4) illere göre her yüzbin kişi başına düşen ihlal sayısını, diğer bir deyişle il nüfusuna göre örgütlenme özgürlüğü ihlallerinin o ildeki yoğunluğunu göstermektedir. Bu verilerden hareketle diyebiliriz ki başta Hakkari, Şırnak, Diyarbakır, Van ve Mardin olmak üzere Kürtlerin çoğunlukta olduğu iller, 2015-2019 yılları arasında Türkiye’de örgütlenme özgürlüğünün açık ara en yoğun biçimde ihlal edildiği iller olmuştur.

İl nüfusuna göre ihlal yoğunluğu hesaplanırken TÜİK'in 31 Aralık 2019 [nüfus verileri](#) esas alınmıştır.

Keza örgütlenme özgürlüğü ihlallerine hedef olan örgütlere baktığımızda, en fazla ihlale maruz kalan iki örgütün Halkların Demokratik Partisi (HDP) ve Demokratik Bölgeler Partisi (DBP) olduğu görülmektedir. [WordItOut](#) uygulamasıyla oluşturulan aşağıdaki grafik (Şekil 5) veritabanımızdaki bildirimlere göre en sık ihlale maruz kalan 50 örgütün adını içermektedir. Her örgütün adı 2015-2019 yılları arasında maruz kaldığı ihlal sayısına nispetle daha büyük veya daha küçük resmedilmiştir. Diğer bir deyişle, bir örgüt adının daha büyük harflerle gösterilmesi, o örgüte yönelik ihlal sıklığının daha yüksek olduğu, yani o örgütün daha fazla hedef alındığı anlamına gelir. Grafiğin bütünü, veritabanımızdaki bildirimlerin analizine uygun olarak:

- siyasi partilerin örgütlenme özgürlüğü ihlallerine diğer örgütlere nazaran daha sık maruz kaldıklarını
- ve en sık hedef alınan siyasi partilerin açık arayla HDP ve DBP olduğunu göstermektedir.

ŞEKİL 5: İHLALLERE EN SIK MARUZ KALAN ÖRGÜTLER

2015-2019 arasında örgütlenme özgürlüğüne yönelik ihlaller sonucunda

15.070
kişi gözaltına alındı

2.709
kişi tutuklandı

551 kişiye toplam
32.523 ay hapis
cezası verildi

1.788
örgüt kapatıldı

127
belediye başkanının
yerine kayyım atandı

120
belediye başkanı
tutuklandı

11
milletvekilinin vekilliği
düşürüldü

17
milletvekili
tutuklandı

3. Kapatılan örgütler

2015-2019 arasındaki beş yıllık dönemde tüzel kişiliğe sahip toplam 1.788 örgüt Türkiye’de kamu makamları tarafından kapatıldı. Bu örgütlerden sadece 19’u mahkeme kararı ile kapatılırken, 1.769 kapatma işlemi ise mahkeme kararı olmaksızın olağanüstü hal KHK’leri ile tesis edildi.

KHK ile kapatılan dernek, vakıf, sendika, federasyon ve konfederasyonların mal varlıklarına devlet tarafından el kondu. 188 dernek ve 20 vakıf hakkındaki kapatma kararı daha sonra yine olağanüstü hal KHK’leri ile kaldırıldı, ancak bu örgütlerin kapatma kararından nasıl etkilendikleri (örneğin üye kaybedip etmedikleri) ve faaliyetlerini sürdürüp sürdürmedikleri bilinmiyor.

Örgütlenme özgürlüğü açısından bir facia niteliğinde olan KHK’yle toplu kapatma işlemlerinin bilançosu aşağıdaki tabloda görülebilir.

TABLO 1: KAPATILAN ÖRGÜTLER

Örgüt türü	Kapatma yolu	2015	2016	2017	2018	2019	Toplam
Dernek	Mahkeme	3	2	2	8	1	16
Vakıf	Mahkeme	1	-	-	2	-	3
Dernek	KHK	-	1.480	106	12	-	1.598
Vakıf	KHK	-	104	25	-	-	129
Sendika	KHK	-	19	-	-	-	19
Federasyon	KHK	-	18	1	-	-	19
Konfederasyon	KHK	-	4	-	-	-	4
Toplam		4	1.647	134	22	1	1.788

KHK ile kapatılan örgütlerin sayımında OHAL işlemleri İnceleme Komisyonu [verileri](#) esas alınmıştır. Krş. [IHOP 2018](#).

Hükümet tarafından 15 Temmuz 2016’daki darbe girişimiyle ilişkilendirilen ve “milli güvenliğe tehdit oluşturduğu” ileri sürülerek KHK’yle kapatılan sivil toplum kuruluşları arasında **insan hakları örgütleri** de vardı. Örneğin başta işkence ve kötü muamele olmak üzere çeşitli biçimlerde devlet şiddetine maruz kalan kişilere ve toplumun en savunmasız kesimlerine gönüllü avukatlık desteği sunan **Çağdaş Hukukçular Derneği (ÇHD)** ve **Özgürlükçü Hukukçular Derneği (ÖHD)** 22 Kasım 2016’da 677 sayılı KHK ile kapatıldılar. Keza çocuk haklarının korunması için mücadele eden ve çocukların mağduru olduğu davaların takipçisi olan **Gündem Çocuk Derneği** de aynı KHK ile kapatıldı.

KHK'lerle kapatılan dernekler arasında aynı zamanda çok sayıda kadın derneği, öğrenci dernekleri, yoksullukla mücadele dernekleri, tutuklu ve hükümlü yakınlarının dayanışma dernekleri, Kürt dilini ve kültürünü geliştirmeye yönelik çalışmalar yapan dernekler ve Alevi örgütleri de bulunuyordu.

Öte yandan, çok daha az sayıda olmakla birlikte, mahkeme kararıyla kapatılan dernekler de olduğunu

belirtmek gerek. Kapatma kararının mahkeme tarafından alınması, yargı gücünün örgütlenme özgürlüğünü sınırlandırırken gözetmesi gereken ilkelere ([AGİT 2015](#)) uygun hareket edildiği anlamına gelmiyor elbette. Üstteki kutuda aktardığımız bildirim, örgütlenme özgürlüğünün mahkeme kararlarıyla nasıl ortadan kaldırıldığına ilişkin örneklerden sadece biri.

Mayıs 2016: Kapatılan dernek

Mardin Dernekler Müdürlüğü, Ocak 2016'da Şemikan Birliği Derneği'nin kapatılması istemiyle Midyat 1. Asliye Hukuk Mahkemesi'ne başvurdu. Derneğin "sağlıkla, uluslararası ilişkilerle, yolsuzlukla, çevreyle, dinle, nüfus hareketleriyle, göçle ve yoksullukla uğraşmak" suretiyle kuruluş amacına aykırı hareket etmesi, adında "birlik" kelimesini kullanması ve dernek yönetiminde eş başkanlık uygulaması kapatma isteminin gerekçesi olarak sunuldu. Şemikan Birliği Derneği Mayıs 2016'da Midyat 1. Asliye Hukuk Mahkemesi tarafından kapatıldı.

4. Polis operasyonları

Türkiye'de örgütlenme özgürlüğü ihlallerinin önemli bir bölümünü savcılıkların başlattığı ceza soruşturmaları kapsamında düzenlenen polis operasyonları oluşturmaktadır. Operasyonlar 2015-2019 yılları arasındaki beş yıllık süre zarfında TİHV Dokümantasyon Merkezi tarafından tespit edilebilen örgütlenme özgürlüğü ihlallerinin yaklaşık üçte birine tekabül eder. Bu başlık altında değerlendirdiğimiz ihlal bildirimleri;

- sivil toplum kuruluşları, sendikalar ve siyasi partilerin bürolarına düzenlenen baskınları,
- söz konusu kurumların üye ve yöneticilerine yönelik ev baskınlarını içermektedir.

Veritabanımızdaki bildirimlere göre 221 olayda sivil toplum örgütleri, sendikalar ve siyasi partilere; 1.733 olayda ise bu örgütlerde üye ve yönetici olarak faaliyet gösteren kişilerin evlerine polis baskını düzenlenmiş ve söz konusu baskınlarla 1.791'i yönetici pozisyonunda olmak üzere çok sayıda kişi sivil ve siyasal alandaki örgütsel çalışmaları nedeniyle gözaltına alınmıştır.

Hakkında soruşturma açılan kişileri ifade vermeye çağırmak yerine ev ve kurum baskınlarıyla gözaltına alma yönündeki rutinleşmiş uygulama, örgütlenme özgürlüğüne yönelik çok boyutlu bir ihlal ortamı içinde şekillenmekte ve söz konusu ortamın yeniden üretilmesinde kilit bir rol oynamaktadır.

İnsan Hakları Gözlemevi ve İHD tarafından bu yıl yayınlanan bir raporda da tespit edildiği üzere, baskınların genellikle kalabalık polis ekipleri ve ağır silahlı özel kuvvetler eşliğinde düzenlenmesi “sivil toplum örgütlerinin ve insan hakları savunucularının yaftalanmalarına katkı yaparak bu grup ve kişilerin kriminalize edilmesini meşruymuş gibi gösteren” bir uygulamadır ([OBS & İHD 2021](#), s.21).

Dahası, çocuk ve yaşlıların da yaşadığı evlerin genellikle sabaha karşı, silahlı ve kalabalık polis ekiplerince basılması, böylece tüm hane halkının terörize edilmesi, devlet güçlerinin sivil ve siyasal alandaki örgütsel çalışmaları nedeniyle kişilere misillemede bulunduğu, hatta korkutucu ve caydırıcı olmak amacıyla kasıtlı bir çaba sarf ettiği izlenimini güçlendirmektedir.

Nihayet, örgütsel etkinlikleri nedeniyle polis baskınlarına maruz kalan ve gözaltına alınan kişilerin gerek operasyon sırasında gerekse gözaltı süresince fiziksel şiddete, işkence ve diğer kötü muameleye uğradığı çok sayıda vaka söz konusudur (örneğin yan kutuda gördüğünüz bildirim).

Ekim 2018: Polis şiddetine maruz kalan HDP yöneticisi

Diyarbakır merkezli bir soruşturma kapsamında gözaltına alınan ve daha sonra tutuklanan Halkların Demokratik Partisi (HDP) Diyarbakır İl Yöneticisi Sercan Doğan'ın evine yapılan baskın sırasında kendisinin ve oğlunun polisin fiziksel şiddetine maruz kaldığı öğrenildi. Sercan Doğan, tutulduğu cezaevinde kendisini ziyarete gelen avukatı aracılığıyla şu açıklamayı yaptı: “Kapımı çaldılar, açmak için kapıya yöneldim, kapıyı araladım ve karşımda yüzü maskeli polisleri gördüm. Müsait olmadığımı biraz beklemelerini söyledim fakat kapıyı iterek beni yere attılar (...) Oğlum uyuyordu, bağışmalarını duyunca uyandı koridora geldi, polisler onu da hemen yere yatırıp darp etmeye başladılar. Bir yandan biri benim sırtıma basıyor, bir yandan oğluma vuruyorlardı. Oğlum çok kısa süre önce mide ameliyatı geçirdi. Bunu polisler söylememe rağmen vurmaya devam ettiler. Sürekli tehdit ve hakaret ediyorlardı. Beni alıp emniyete götürdüler. O sırada oğlum evde darp edilmiş halde yalnız kaldı.”

Mayıs 2019: Gözaltında işkence ve diğer kötü muamele

İstanbul'da İdil Kültür Merkezi 16 Mayıs 2019 tarihinde polis tarafından basıldı. Baskında binada bulunan ve aralarında Grup Yorum üyelerinin de olduğu 7 kişi gözaltına alındı. Halkın Hukuk Bürosu'ndan yapılan açıklamada kişilerin götürüldükleri İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde işkence ve diğer kötü muameleye maruz kaldıkları, Grup Yorum üyesi Betül Varan'ın burnunun kırıldığı, gözaltına alınan kişilerin bileklerinde ters kelepçeden ötürü morluklar oluştuğu ve gözaltı sürecinde cinsel tacize uğradıkları bildirildi.

Sivil toplum örgütleri, sendikalar ve siyasi partilerde ulusal veya yerel düzeyde yönetici konumunda faaliyet gösteren kişilere yönelik devlet baskısı, örgütlenme özgürlüğü açısından özel bir dikkatle takip edilmelidir. Zira bu kişilere yönelen baskıcı pratikler kişilerin haklarının ihlal edilmesinin yanı sıra ilgili kurumların karalanması ve suçlaştırılmasına, örgütsel kapasitelerinin zayıflatılmasına ve üye tabanlarına gözdağı verilmesine de hizmet etmektedir.

TİHV Dokümantasyon Merkezi kayıtlarına göre, 2015-2019 yılları arasında siyasi parti, dernek ve sendikalarda yönetici konumunda olan toplam 1.791 kişi polis baskınlarıyla gözaltına alınmıştır. Aşağıdaki tablolarda görüleceği üzere bu kişilerden 1.394'ü Halkların Demokratik Partisi (HDP) ve Demokratik Bölgeler Partisi'nin (DBP) yöneticileridir. Bu veriler, ağırlıklı Kürtlerin yaşadığı illerde örgütlenme özgürlüğü ihlallerinin metropollere ve diğer illere göre çok daha yoğun olduğu yönündeki tespitimizle bir arada değerlendirilmelidir.

TABLO 2: ÖRGÜT TİPİNE GÖRE POLİS BASKINIYLA GÖZALTINA ALINAN YÖNETİCİLER

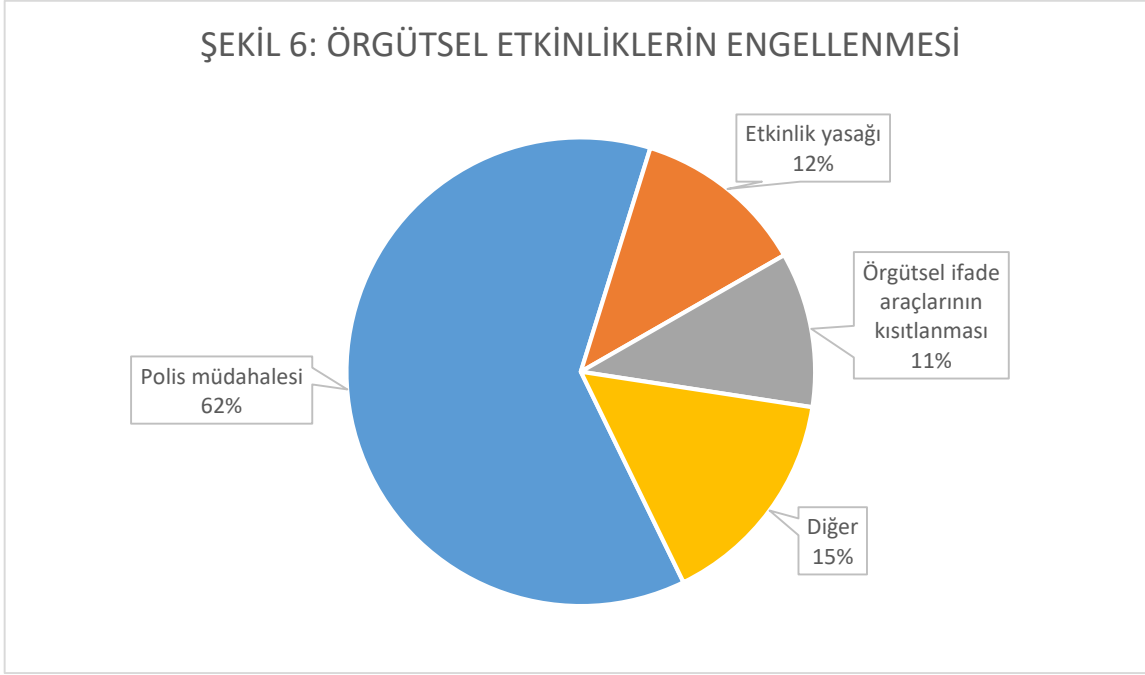
	2015	2016	2017	2018	2019	Toplam
Siyasi parti yöneticileri	150	290	450	334	318	1.542
Dernek yöneticileri	16	20	59	36	30	161
Sendika yöneticileri	38	9	19	11	11	88
Toplam	204	319	538	361	359	1.791

TABLO 3: POLİS BASKINIYLA GÖZALTINA ALINAN SİYASİ PARTİ YÖNETİCİLERİ

	2015	2016	2017	2018	2019	Toplam
HDP ve DBP	146	283	390	295	280	1.394
Ezilenlerin Sosyalist Partisi		6	30	6	19	61
Devrimci Parti			13	8	7	28
Emek Partisi			2	10	5	17
Özgürlük ve Dayanışma Partisi	4	1	2	4	1	12
CHP			7	2	2	11
Kürdistan Komünist Partisi				4	1	5
Sosyalist Yeniden Kuruluş Partisi			3	1		4
Saadet Partisi			1		2	3
İyi Parti			1	1		2
Hak ve Özgürlükler Partisi				2		2
Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi					1	1
Özgürlük ve Sosyalizm Partisi				1		1
Türkiye Komünist Partisi			1			1
Toplam	150	290	450	334	318	1.542

5. Örgütsel etkinliklerin engellenmesi

TİHV Dokümantasyon Merkezi'nin günlük insan hakları raporlarında yaptığımız tarama, örgütlenme özgürlüğünün aynı zamanda örgütsel etkinliklerin engellenmesi yoluyla da ihlal edildiğini ortaya koyuyor. Örgütsel etkinliklerin engellenmesi çeşitli biçimlerde gerçekleşmekte ve farklı aktörler eliyle icra edilmektedir.

Etkinlik yasakları: Mülki idare amirlerinin (valilik ve kaymakamlıkların) aldığı etkinlik yasağı kararları bir il veya ilçenin tamamında veya bir kısmında belirli bir süreyle tüm eylem ve etkinliklerin yasaklanmasına yönelik olabildiği gibi (“genel etkinlik yasağı”) spesifik bir etkinliğin engellenmesi amacıyla da kullanılabilir (“özel etkinlik yasağı”). Genel ve özel etkinlik yasaklarına ilişkin daha kapsamlı bir değerlendirmeye [Sokağı Kapatmak: Toplanma ve Gösteri Özgürlüğüne Yönelik İhlaller](#) başlıklı bilgi notumuzda yer vermiştik (TİHV 2021b). Elbette tüm etkinlik yasakları sadece toplanma ve gösteri yapma özgürlüğünün değil, aynı zamanda örgütlenme özgürlüğünün de doğrudan ve dolaylı biçimlerde kısıtlanması sonucunu doğurmaktadır; zira her örgüt kendi somut varlığını kolektif eylem ve etkinlikler yoluyla yeniden üretir. Nitekim mülki idare amirlerinin koyduğu özel etkinlik yasakları incelendiğinde Newroz, 8 Mart, Onur Yürüyüşü gibi döngüsel kitle eylemlerinin yanı sıra spesifik örgütlerin gündeme bağlı olarak düzenlemek istedikleri basın açıklaması, miting, gösteri, oturma eylemi, imza kampanyası, anma töreni, konser ve benzeri örgütsel etkinliklerin de yasaklandığı görülmektedir. Veritabanımızdaki bildirimlere göre,

genel etkinlik yasaklarından ve döngüsel kitle eylemlerinin yasaklanmasından ayrı olarak, 2015-2019 yılları arasında valilik ve kaymakamlıklar tarafından en az 59 kere spesifik bir örgütsel etkinliğe yönelik yasaklama kararı alınmıştır.

Ocak 2018

HDP Van İl Örgütü tarafından Mardin milletvekili Mithat Sancar'ın katılımıyla Van Ticaret ve Sanayi Odası'nda düzenlenecek panel valilik tarafından "içeriği sakıncalı" olduğu gerekçesiyle yasaklandı.

Ağustos 2018

İHD ve kayıp yakınlarının Batman'da yapmak istedikleri oturma eylemi Batman Valiliği tarafından "başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması ve kamu esenliğinin sağlanması" gerekçesiyle yasaklandı.

Eylül 2018

Fındık üreticilerinin taleplerini Ankara'ya iletmek üzere Tüm Üretici Köylüler Sendikası (Tüm Köy-Sen) Ordu Şube'sinin çağrısıyla Ordu'dan Ankara'ya yapılacak olan yürüyüş Ordu Valiliği tarafından yasaklandı.

Şubat 2019

HDP Adana İl Örgütünün düzenlediği Kürt Tiyatro Günleri Adana Valiliği tarafından "kamu güvenliğini tehdit ettiği" gerekçesiyle yasaklandı.

Haziran 2019

İYİ Parti Genel Başkanı Meral Akşener'in İstanbul'un Beyoğlu ilçesinde gerçekleştireceği Kızılay çadırı ziyareti İstanbul Valiliği'nin kararıyla yasaklandı.

Ağustos 2019

400 gündür tutuklu olan CHP Parti Meclisi üyesi ve eski milletvekili Eren Erdem'le ilgili olarak CHP üyelerinin Silivri Cezaevi önünde yapmak istedikleri basın açıklaması Silivri Kaymakamlığı tarafından yasaklandı.

Ekim 2019

Ekoloji Birliği'nin düzenlediği "İklim Krizine ve Ekolojik Yıkıma Dur Diyoruz" mitingi Ankara Valiliği tarafından yasaklandı.

Kasım 2019

Mardin Barosu Kadın ve Çocuk Hakları Komisyonu'nun 25 Kasım Kadına Karşı Şiddetle Mücadele Günü kapsamında Adliye binası önünde yapmak istediği basın açıklaması Mardin Valiliği tarafından yasaklandı.

Polis müdahaleleri: Dernek, sendika, meslek odası ve siyasi partilerin açık alanlarda gerçekleştirdiği barışçıl toplantı ve gösteri mahiyetindeki örgütsel etkinliklere yönelik en yaygın ve sistematik ihlal türünü polis müdahaleleri oluşturur. Müdahaleler, bazı durumlarda eylemin başlamadan önce engellenmesine yönelik bir seyir izlemekte (örneğin sendika binası önünde toplanan işçilerin yürüyüşe geçmemesi için sokağın kuşatılması); çoğu durumda ise başlamış bir etkinliğin zor yoluyla sonlandırılması ve etkinlik amacıyla toplanmış kişilerin fiziksel şiddet kullanımıyla dağıtılması şeklinde gerçekleşmekte ve çok sayıda kişi gözaltına alınmaktadır.

Barışçıl toplantı ve gösterilerin zor yoluyla engellenmesi veya dağıtılması hiçbir biçimde meşru değildir. Kaldı ki TİHV tarafından daha önce de defalarca işaret edildiği üzere: “Son yıllarda kolluk güçlerinin barışçıl toplantı ve gösterilere yönelik müdahaleleri sırasında başvurdukları zor kullanımı, evrensel hukukta ve ülke yasalarında tanımlanan zor kullanma yetkisinin çok ötesine geçen kural dışı ve denetimsiz bir şiddet eylemine dönüşmüştür. Hatta denilebilir ki kolluğun barışçıl toplanma ve gösteri yapma hakkını kullanan kişilere yönelik bu şiddeti, çoğu zaman işkence ve diğer kötü muamele boyutuna varmaktadır.” ([TİHV 2020](#), s. 53)

Ayrıca, polisin fiilen müdahalede bulunmadığı durumlarda bile eylem için seçilen mekanın ağır silahlı ve kalabalık polis timleriyle, TOMA ve Akrep gibi müdahale araçlarıyla kuşatılması, barışçıl toplantı ve gösteriler yoluyla örgütsel etkinlikte bulunmak isteyen grupları suçlu gibi göstermeye ve caydırmaya yönelik bir uygulamadır.

Temmuz 2019, Bildirim 246: Suruç Anması'na Polis Müdahalesi

20 Temmuz 2019 tarihinde, Suruç Katliamı'nın 4. yıldönümü dolayısıyla aralarında Ezilenlerin Sosyalist Partisi (ESP) Eş Genel Başkanı, Halkların Demokratik Kongresi (HDK) Eş Sözcüleri ile Halkların Demokratik Partisi (HDP) ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) milletvekillerinin de olduğu bir grup tarafından İstanbul'un Kadıköy ilçesinde yapılmak istenen yürüyüş ve basın açıklamasına plastik mermi ve biber gazı ile müdahale eden polis, çok sayıda kişiyi gözaltına aldı. Kadıköy Kaymakamlığı gözaltına alınanların sayısının 27 olduğunu açıkladı. Gözaltına alınanlar arasında ESP Eş Genel Başkanı Şahin Tümöklü, ESP Eş Genel Başkan Yardımcısı Ebru Yiğit ile Suruç Katliamı'nda ağır yaralanan Çağla Seven ve Caner Delisu'nun da olduğu öğrenildi. ESP Eş Genel Başkanı Şahin Tümöklü'nün ters kelepçelenerek gözaltına alınmasına müdahale eden HDP İzmir Milletvekili Murat Çepni'nin de polisin fiziksel şiddetine maruz kaldığı bildirildi. Müdahale sırasında kullanılan biber gazından etkilenen CHP İstanbul Milletvekili Sezgin Tanrıkulu'nun hastaneye kaldırıldığı öğrenildi. Kullanılan plastik mermilere bağlı olarak HDP Muş Milletvekili Gülistan Koçyigit ve CHP İstanbul Milletvekili Ali Şeker'in ayağından, HDP İstanbul Milletvekili Erol Katircioğlu'nun ise karnından yaralandığı ve hastaneye kaldırıldığı öğrenildi.

Örgütsel ifade araçlarının kısıtlanması: Örgütsel etkinliklerin engellenmesi aynı zamanda ifade araçlarına yönelik çok çeşitli kısıtlamalar yoluyla da gerçekleşmektedir. Bu bağlamda “ifade araçları” ile kastedilen şey tüm ifade biçimleri değil, örgütsel etkinliklerde kullanılan ve örgütlerin kendi sözlerini topluma iletmelerine yarayan bildiri, pankart, afiş gibi araçlardır. Bu tür örgütsel ifade araçları bazı durumlarda mahkeme kararıyla, bazı durumlarda mülki idare amirleri ve savcılıkların talimatıyla, bazı durumlarda da polisin keyfi uygulamasıyla yasaklanmakta ve/veya toplatılmakta, böylece örgütsel etkinlikler **sözün içeriğine yönelik kısıtlamalarla** sekteye uğratılmaktadır. Bu ihlal tipinin çeşitli örnekleri aşağıda görülebilir.

Haziran 2018

Manisa’da CHP’nin cumhurbaşkanı adayı Muharrem İnce’nin afişlerini asan CHP Gençlik Kolları üyesi 8 kişi gözaltına alındı. Polis afişlere el koydu.

Aralık 2018

Emek Partisi’nin “Asgari ücret, insanca yaşayabileceğimiz bir ücret olsun” içerikli afişleri asmak için yaptığı başvuru Denizli Valiliği tarafından “kamu düzenini olumsuz etkileyeceği” gerekçesiyle reddedildi.

Şubat 2018

İzmir Çiğli Bölge Hastanesi’nde Sağlık Emekçileri Sendikası’nın (SES) afişi hastane yönetimi tarafından kaldırılmak istendi. Afişin kaldırılmasını kabul etmeyen SES işyeri temsilcisi Başak Edge Gürkan, hastaneye çağrılan polis tarafından gözaltına alındı.

Mart 2019

Urfa 2. Sulh Ceza Hakimliği tarafından HDP’nin seçim kampanyası kapsamında astığı ve üzerinde “Li Dijî Şer Aşitî” (Savaşa Karşı Barış) yazılı afişler hakkında toplatma kararı alındı.

Eylül 2019

Diyarbakır’da Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) Şehir Plancıları Odası şubesine asılan “İrademe, kentime dokunma” pankartı şube binasına baskın düzenleyen polis tarafından savcılık kararına dayanarak kaldırıldı.

Aralık 2019

Diyarbakır’da “Ranta, talana, faize, israfa, savaşa değil emekçiye bütçe” yazılı pankartla miting alanına girmek isteyen KESK üyeleri polis tarafından engellendi. Pankarttaki “savaş” kelimesinin kesilerek çıkarılmasından sonra miting alanına giriş izni verildi.

6. Yargısal taciz, tutuklama ve ceza davaları

Yargı makamları genel olarak demokratik yurttaşlık alanının daraltılması sürecinde ve daha özel olarak örgütlenme özgürlüğüne yönelik sistematik ihlallerde kilit bir rol oynuyor. Hükümetin siyasi çizgisine ve izlediği politikalara eleştirel yaklaşan insan hakları örgütleri, sivil toplum kuruluşları, sendikalar, meslek odaları ve siyasi partiler çeşitli gerekçelerle suçlulaştırılıyorlar. Bu örgütlerin üye ve yöneticileri misilleme amaçlı soruşturma ve davalara, tutuklama başta olmak üzere keyfi biçimlerde uygulanan adli tedbirlere, nihayet mahkumiyet kararları ve hapis cezalarına maruz kalıyorlar.

Örgütlenme özgürlüğüne yönelik yargı tacizlerinin üç ana kaynaktan beslendiğini söylemek mümkün.

- **Söylemsel:** Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan başlayarak hükümet yetkililerinin her türlü eleştiri ve itirazı "milli güvenliğe tehdit" olarak yaftalayan ve "terör"le ilişkilendiren düşmanlaştırıcı yaklaşımı.
- **Kurumsal:** Yargı bağımsızlığının ortadan kaldırılmasına bağlı olarak savcı ve hakimlerin siyasi yönlendirmeler uyarınca hareket etmeleri; mevcut yasaların özgürlükler lehine sağladığı kısmi korumayı –birçok durumda yasanın lafzına rağmen– hükümetin hukuka aykırı beklentilerini karşılamak üzere açıkça yok saymaları.
- **Yasal:** Başta Terörle Mücadele Kanunu olmak üzere çeşitli yasaların, içerdikleri muğlak tanım ve ifadeler yoluyla muhalefetin suçlulaştırılmasına olanak sağlaması.

2015-2019 yılları arasında örgütlenme özgürlüğüne yönelik ihlaller kapsamında

2.709 kişi örgütsel etkinlikleri nedeniyle açılan soruşturmalarda tutuklandı

Tutuklanananlardan **629**'u dernek, sendika veya siyasi parti yöneticisiydi

Örgüt çalışmaları yüzünden **551** kişiye toplam **32.523 ay** hapis cezası verildi

En sık tekrarlanan suçlamalar

- Örgüt üyeliği
- Örgüt propagandası
- Cumhurbaşkanı'na hakaret
- Örgüte yardım
- Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası'na muhalefet

Örgütlenme özgürlüğüne yönelik yargısal tacizlerde en sık başvuru yapılan suçlamalar “terör suçları” kapsamında yer alıyor. Anayasaya ve ilgili mevzuata uygun olarak kurulmuş yasal örgütlerin üyeleri ve yöneticileri, “silahlı örgüt üyeliği” (Türk Ceza Kanunu md. 314) ve “terör örgütü propagandası” (Terörle Mücadele Kanunu md. 7/2) ile suçlanıyorlar ve göstermelik yargılamalar sonrasında ağır hapis cezalarına mahkum ediliyorlar. Örgütsel açıklama ve etkinlikler ayrıca “Cumhurbaşkanı'na hakaret” ve “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasasına muhalefet” gerekçesiyle de rutin biçimde suçlaştırılıyor. Örgütlenme özgürlüğünün hem ifade özgürlüğüyle hem de toplantı ve gösteri özgürlüğüyle doğrudan ilişkili olduğunu bizzat bu suçlama listesi de gösteriyor. Veritabanımızdaki bildirimlere göre, söz konusu suçlamalar yoluyla en yoğun ve sistematik baskıya maruz kalan gruplar Halkların Demokratik Partisi (HDP) ile Demokratik Bölgeler Partisi'nin (DBP) üyeleri ve yöneticileri.

Öte yandan, “terör suçları” kapsamında hedef alınan grupların HDP ve DBP ile sınırlı olmadığını, insan hakları örgütlerinden çeşitli konularda çalışan sivil toplum kuruluşlarına ve meslek odalarına kadar çok sayıda kurumun da aynı yolla suçlandırıldığını ayrıca belirtelim. Öyle ki “terör suçları” siyasal alandaki çoğulculuğu ortadan kaldırmanın, insan hakları örgütlerine gözdağı vermenin ve genel olarak sivil toplumdaki eleştirel sesleri sindirmenin başat araçlarından biri haline gelmiş durumda.

Türk Tabipler Birliği'ne “terör propagandası” suçlaması

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Afrin'e yönelik “Zeytin Dalı Operasyonu” sırasında yayınladıkları **Savaş bir halk sağlığı sorunu** başlıklı bildiri nedeniyle Türk Tabipler Birliği (TTB) Merkez Konseyi üyesi 11 doktor evleri basılarak gözaltına alınmışlardı. TTB Merkez Konseyi üyeleri hakkında “terör örgütü propagandası yapmak” ve “halkı kin ve düşmanlığa tahrik etmek” suçlamalarıyla dava açıldı. Dava sonucunda 10 kişi 1 yıl 8 ay, bir kişi ise 3 yıl 3 ay 22 gün hapis cezasına çarptırıldı. Hükmün açıklanmasının geri bırakılmasını reddeden hekimlerin cezaları ertelenmedi.

Kanunda istisnai bir tedbir olarak öngörülen “tutuklama”nın neredeyse rutinleşmiş bir biçimde kullanılması ve kişilerin haklarında iddianame dahi düzenlenmeden uzun süre cezaevinde tutulması yukarıda tasvir ettiğimiz yargısal taciz tablosunu daha da ağırlaştırıyor. Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu (CMUK, md.100) tutuklama tedbirine ancak belli koşullarda (örneğin sanığın “kaçma”sı, “delilleri yok etme, gizleme veya değiştirme”si ya da “tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunma”sı gibi hususlarda “kuvvetli şüphe” varsa) imkan sağladığı halde, keyfi tutuklamalar ve uzun tutukluluk süreleri insan hakları savunucularına, hükümet politikalarını eleştiren sivil toplum aktörlerine ve muhalif siyasetçilere karşı bir misilleme, sindirme ve cezalandırma aracı olarak kullanılıyor.

Büyükada Davası ve insan hakları savunucularının suçlaştırılması

Bir eğitim çalıştay için İstanbul Büyükada’da toplanan, farklı sivil toplum örgütlerine mensup 10 insan hakları savunucusu, çalıştay sürerken 5 Temmuz 2017’de düzenlenen polis baskısıyla gözaltına alındı. 17 Temmuz 2017’de, “örgüte üye olmamakla birlikte örgüt adına suç işlemek” ve “silahlı terör örgütüne üyelik” suçlamalarıyla savcılığa çıkarıldılar. 10 hak savunucusundan 8’i tutuklanırken, 2’si adli kontrol şartıyla serbest bırakıldı. İddianame yaklaşık üç ay sonra açıklandı. İddianamede, başka bir soruşturma kapsamında 9 Haziran 2017’den beri “örgüt üyeliği” suçlamasıyla tutuklu bulunan Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi Yönetim Kurulu Başkanı Av. Taner Kılıç da şüpheli olarak yer alıyordu. İstanbul 35. Ağır Ceza Mahkemesi’nde görülen, ulusal ve uluslararası düzeyde tepkilere ve kampanyalara yol açan davanın karar duruşması 3 Temmuz 2020’de yapıldı. Dört hak savunucusu hakkında “örgüt üyeliği” ve “örgüte yardım” iddiasıyla toplam 14 yıl 4 ay hapis cezası verilirken yedi hak savunucusu beraat etti.

Kaynak:

<https://www.sessizkalma.org/defender/buyukada-davasi/>

Gezi Davası ve Osman Kavala’nın bitmeyen tutukluluğu

Sivil toplum çalışmalarıyla tanınan iş insanı Osman Kavala 1 Kasım 2017’de “Gezi eylemlerinin yöneticisi olmak”, “anayasal düzeni değiştirmeye teşebbüs” ve “hükümeti ortadan kaldırmaya teşebbüs” iddialarıyla tutuklandı. İddianame 1 yıl 4 ay sonra hazırlandı ve aralarında Kavala’nın yanı sıra gazeteci, sanatçı ve sivil toplum aktörlerinin olduğu 16 kişinin “Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini ortadan kaldırmaya veya görevlerini yapmasını kısmen veya tamamen engellemeye teşebbüs” ile suçlandığı Gezi Davası 24 Haziran 2019’da başladı. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), 10 Aralık 2019’da, Osman Kavala’nın makul şüphe olmadan siyasi sebeplerle tutuklanması ve Anayasa Mahkemesi’nin başvuruyu makul bir sürede incelememesi nedeniyle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin ihlal edildiğine karar vererek Kavala’nın serbest bırakılmasına hükmetti. Ancak AİHM’in bu kararına rağmen Kavala tahliye edilmedi. Aksine, 15 Temmuz soruşturması kapsamında yeni suçlamalara maruz kaldı. Kavala’nın tek tutuklu sanığı olduğu Gezi Davası hala sürüyor.

Kaynak:

<https://www.sessizkalma.org/defender/gezi-davasi/>

Çağdaş Hukukçular Derneği üyesi avukatlara “terör örgütü üyeliği” suçlaması

Çağdaş Hukukçular Derneği (ÇHD) 22 Kasım 2016’da 677 sayılı KHK ile kapatıldı. 12 Eylül 2017’den itibaren yapılan operasyonlar sonucu aralarında ÇHD Başkanı Selçuk Kozağaçlı’nın da olduğu 17 avukat tutuklandı. 22 Mart 2018’de 17’si tutuklu 20 avukat hakkında dava açıldı. İddianamede avukatlar bir kişinin beyanına dayandırılarak “örgüt üyeliği” ile suçlanıyordu. Sanık avukatların mahkeme heyeti önünde jandarmanın fiziksel şiddetine maruz kaldığı, yargılama usullerinin çok çeşitli biçimlerde hiçe sayıldığı, oybirliğiyle verilen tahliye kararlarının 24 saat geçmeden aynı heyet tarafından bozulduğu ve son kertede sanıkların ve avukatlarının mahkeme salonuna alınmadığı bir “yargılama” sonunda 20 Mart 2019’da 18 avukat hakkında toplam 161 yıl 8 ay hapis cezasına hükmedildi. İstanbul Barosu tarafından yapılan açıklamada ÇHD davasında yaşanan hukuksuzlukların emsalsiz olduğu vurgulanıyor ve “Türk yargılama tarihi böyle bir yargılamaya ilk kez tanık olmaktadır” deniyordu. 3 Şubat 2020’de ÇHD üyesi 8 tutuklu avukat, maruz kaldıkları hukuksuzluğa karşı açlık grevine başladı. Silivri 9 No’lu Cezaevi’nde bulunan Av. Ebru Timtik ile Burhaniye T Tipi Cezaevi’nde bulunan Av. Aytaç Ünsal açlık grevini, adil yargılanma talebiyle ölüm orucuna çevirdiler. Ebru Timtik 27 Ağustos 2020’de ölüm orucunun 238. gününde vefat etti. Aytaç Ünsal ise 3 Eylül 2020’de, Yargıtay 16. Dairesi’nin infaz ertelemesi kararıyla tahliye edildi.

Kaynak: <https://www.sessizkalma.org/defender/cagdas-hukukcular-dernegi-avukatleri/>

TİHV Dokümantasyon Merkezi kayıtlarına göre 2015-2019 yılları arasında tutuklanan siyasi parti, dernek ve sendika yöneticilerine ilişkin nicel veriler aşağıdaki tablolarda sunulmuştur.

TABLO 4: ÖRGÜT TİPİNE GÖRE TUTUKLANAN YÖNETİCİLER

	2015	2016	2017	2018	2019	Toplam
Siyasi parti yöneticileri	69	166	162	104	89	590
Dernek yöneticileri	5	8	12	7	4	36
Sendika yöneticileri		2	1			3
Toplam	74	176	175	111	93	629

TABLO 5: SİYASİ PARTİLERE GÖRE TUTUKLANAN YÖNETİCİLER

	2015	2016	2017	2018	2019	Toplam
HDP ve DBP	67	159	151	94	86	557
Ezilenlerin Sosyalist Partisi		5	9	5	1	20
Devrimci Parti				2	2	4
Özgürlük ve Dayanışma Partisi	2	1				3
Emek Partisi				2		2
Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi		1				1
Saadet Partisi			1			1
Partiya Kürdistani			1			1
İyi Parti				1		1
Toplam	69	166	162	104	89	590

7. Seçmen iradesinin yok sayılması

Örgütlenme özgürlüğü ihlallerinin Kürt yurttaşların çoğunlukta olduğu illerde metropollere ve diğer illere göre çok daha yoğun bir biçimde gerçekleştiğini, keza ağırlıkla Kürt yurttaşların örgütlendiği Halkların Demokratik Partisi (HDP) ve Demokratik Bölgeler Partisi'nin (DBP) açık ara Türkiye'de en fazla ihlale maruz kalan örgütler olduğunu yukarıda sunduğumuz çeşitli veriler eşliğinde belirttik. Bu genel tabloya eklenmesi gereken ve Türkiye'nin demokrasiden ne denli uzaklaştığını göstermesi bakımından özellikle önem taşıyan bir ihlal kategorisi daha var: HDP ve DBP'nin yasal partiler olarak katıldıkları yerel ve genel seçimlerde kazandıkları ulusal temsil (milletvekilliği) ve yerel yönetim (belediye başkanlığı, belediye ve il genel meclis üyeliği) yetkilerinin gasp edilmesi ve böylece seçmen iradesinin açıkça yok sayılması. Bu kategorideki ihlal verilerini kronolojik notlarla birlikte aşağıda sunuyoruz.

Yerel yönetimlere kayyım atanması

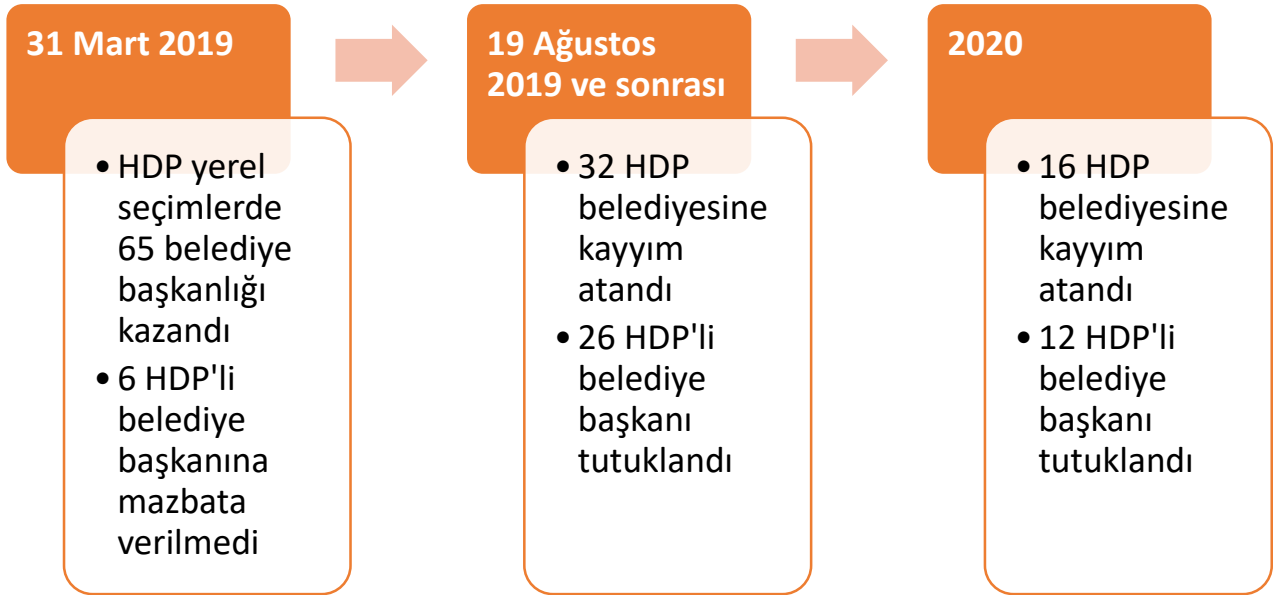
30 Mart 2014'teki yerel seçimler sonucunda Demokratik Bölgeler Partisi 102 belediye kazandı (11 Temmuz 2014'te isim değişikliğine giderek DBP adını alan parti, seçime Barış ve Demokrasi Partisi adıyla girmişti). DBP'nin kazandığı belediyeler arasında 3 büyükşehir belediyesi (Diyarbakır, Mardin, Van), 8 il belediyesi (Ağrı, Batman, Bitlis, Tunceli/Dersim, Hakkâri, Iğdır, Siirt, Şırnak), 67 ilçe ve 24 belde belediyesi bulunuyordu.

OHAL kapsamında 1 Eylül 2016'da çıkarılan 674 sayılı KHK'nin 38. maddesiyle Belediye Kanunu değiştirildi ve belediye başkanı, başkan vekili veya meclis üyelerinin "terör suçları" sebebiyle görevden uzaklaştırılması veya tutuklanması

halinde ilgili kişinin yerine idare tarafından kayyım atanması hükme bağlandı. Söz konusu düzenlemeyi takiben 11 Eylül 2016'dan itibaren (49'u 2016'da 46'sı ise 2017'de olmak üzere) toplam 95 DBP'li belediye başkanı görevden alınarak yerlerine kayyım atandı. Bu belediye başkanlarından 93'ü tutuklandı.

31 Mart 2019'daki yerel seçimler sonucunda Halkların Demokratik Partisi 3 büyükşehir, 5 il, 45 ilçe ve 12 belde belediyesi olmak üzere toplamda 65 belediye başkanlığı kazandı. Ancak seçimi takip eden günlerde, OHAL döneminde KHK ile kamu görevinden ihraç edilmiş oldukları gerekçesiyle HDP'li 6 belediye başkanına mazbata verilmedi. Aynı uygulama toplam 49 belediye veya il genel meclisi üyesi için de tekrarlandı. Mazbata verilmeyen bu kişilerden 47'si HDP, 1'i CHP, 1'i de TKP aday olarak seçilmişti.

19 Ağustos 2019'da Diyarbakır, Mardin ve Van'ın HDP'li büyükşehir belediye başkanları görevden alınarak yerlerine il valileri kayyım olarak atandı. Sonrasında devam eden görevden almalar sonucu 2019'da toplam 32 HDP'li belediye başkanı ve 55 HDP'li belediye veya il genel meclisi üyesi görevden alınarak kayyım ataması yapıldı. 26 HDP'li belediye başkanı tutuklandı. Yine 2019'da 1 CHP'li belediye başkanı görevden alınarak tutuklandı ve yerine İçişleri Bakanlığı tarafından kayyım atandı. HDP'li belediye başkanlarının görevden alınması 2020 yılında da devam etti ve 16 belediyeye daha kayyım atandı (veritabanımız 2015-2019 yıllarını kapsadığı için 2020'deki kayyım atamaları veritabanındaki bildirimlere dahil edilmemiştir).

TABLO 6: KAYYIM ATANAN DBP VE HDP BELEDİYELERİ

	Büyükşehir	İl	İlçe	Belde	Toplam
30 Mart 2014 yerel seçimlerinde DBP'nin kazandığı belediye	3	8	67	24	102
11 Eylül 2016'dan itibaren kayyım atanan DBP'li belediye	3	7	63	22	95
31 Mart 2019 yerel seçimlerinde HDP'nin kazandığı belediye	3	5	45	12	65
19 Ağustos 2019'dan itibaren kayyım atanan HDP'li belediye*	3	5	33	7	48

* 2020'de yapıldığı için veritabanına eklememişimiz 16 kayyım ataması bu tabloya dahil edilmiştir.

Milletvekillerinin tutuklanması ve düşürülen milletvekillikleri

20 Mayıs 2016'da TBMM istisnai bir anayasa değişikliğine imza atarak Anayasa'ya bir "geçici madde" eklenmesini onayladı. Söz konusu değişiklik, milletvekili dokunulmazlığının bir kereye mahsus olmak üzere ve halihazırda hakkında fezleke düzenlenmiş olan milletvekilleri açısından kaldırılmasını öngörüyordu. Venedik Komisyonu (2016, paragraf 73) tarafından da işaret edildiği üzere, yapılan değişiklik aslında "şahsa yönelik anayasal mevzuat" mahiyetindeydi, zira "genel tabirler kullanılarak hazırlanmış olsa da, gerçekte tek tek kim oldukları bilinen 139 milletvekili ile ilgili"ydi ve dolayısıyla "anayasa değişikliği prosedürünün kötüye kullanılması" anlamına geliyordu.

TBMM'de temsil edilen partilerden sadece HDP bu anayasa değişikliğine karşı çıktı. HDP sözcüleri, ilgili düzenlemenin HDP'li milletvekillerini suçlulaştırma ve siyasi etkinliklerinden ötürü cezalandırma amacına yönelik olduğunu dile getirdiler. Söz konusu anayasa değişikliğinden önceki üç ay zarfında HDP milletvekilleri hakkında

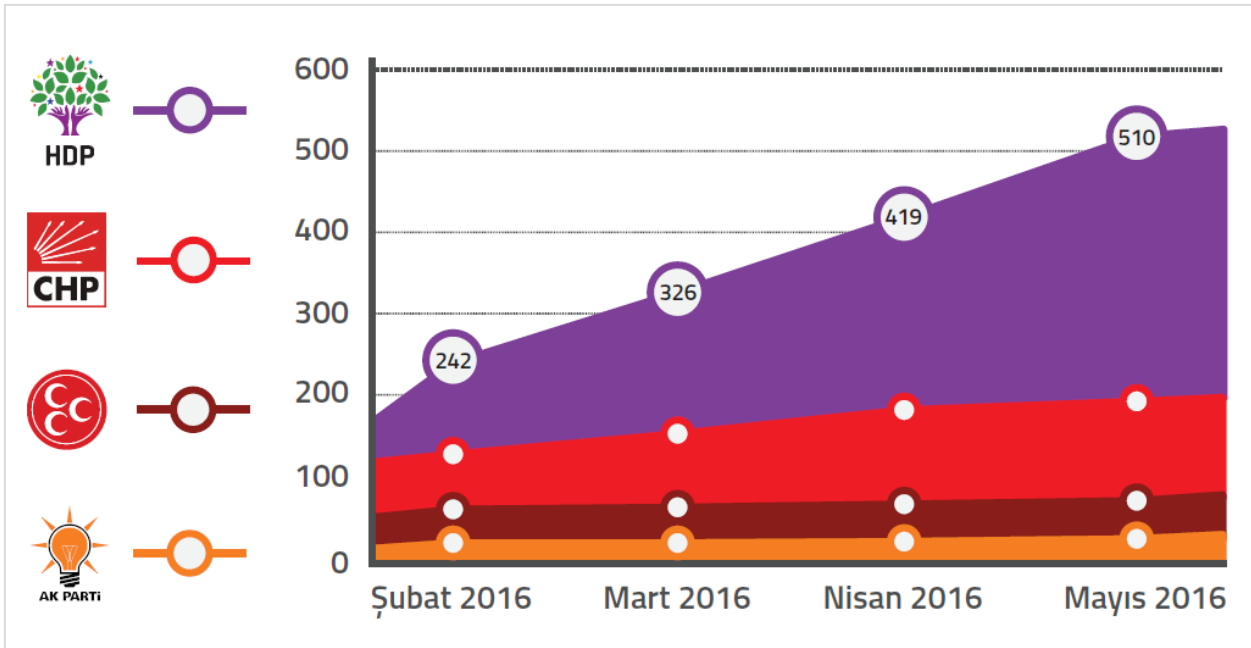
Kasım 2016: HDP milletvekillerine operasyon

Diyarbakır, Şırnak, Hakkari ve Bingöl savcılıklarının 4 Kasım 2016'da başlattığı eşzamanlı operasyon kapsamında HDP Eş Genel Başkanları Selahattin Demirtaş ve Figen Yüksekdağ'ın da aralarında olduğu 12 HDP milletvekili gözaltına alındı. Aynı gün mahkemelere sevk edilen milletvekillerinden Selahattin Demirtaş, Figen Yüksekdağ, İdris Baluken, Selma Irmak, Gülser Yıldırım, Nursel Aydoğan, Ferhat Encü, Abdullah Zeydan ve Leyla Birlik "yasadışı örgüt üyesi/yöneticisi olmak ve propagandası yapmak", "2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası'na muhalefet etmek", "devletin birliğini ve ülkenin bütünlüğü bozmaya çalışmak", gibi iddialarla tutuklandılar. Selahattin Demirtaş askeri helikopterle Edirne F Tipi Cezaevi'ne, Figen Yüksekdağ ise Kandıra (Kocaeli) F Tipi Cezaevi'ne gönderildi.

savcılıklar tarafından hazırlanan fezleke sayısının sıradışı bir biçimde artması (bkz. aşağıda Şekil 7), keza anayasa değişikliği sonrasında çok sayıda HDP milletvekilinin maruz kaldığı tutuklamalar ve ceza yargılamaları bu iddiayı destekleyen somut olgulardır.

- 2016 yılının Kasım ve Aralık aylarında HDP'nin Eş Genel Başkanları Selahattin Demirtaş ve Figen Yüksekdağ'ın da aralarında olduğu 13 HDP milletvekili tutuklanarak cezaevine kondu.
- 2017 yılında 3 HDP milletvekili ve 1 CHP milletvekili daha tutuklandı.
- 2017 ve 2018 yıllarında toplam 11 HDP'li milletvekilinin vekilliği düşürüldü.

ŞEKİL 7: ŞUBAT-MAYIS 2016 ARASINDA PARTİLERE GÖRE FEZLEKE SAYISI

Kaynak: HDP, [Demokratik Siyasete Özgürlük Raporu](#), s.6

TABLO 7: MİLLETVEKİLLERİNE YÖNELİK İHLALLER

	2015	2016	2017	2018	2019	Toplam
Gözaltı		13	52	3	1	69
Tutuklama		13	4			17
Ceza davası		6	51	7	10	74
Mahkumiyet	1		18	11	5	35
Vekillik düşürme			6	5		11

8. Sivil şiddet saldırıları

TİHV Dokümantasyon Merkezi kayıtları, örgütlenme özgürlüğüne yönelik ihlallerin sadece resmi makamlar ve devlet görevlileri eliyle değil, aynı zamanda sivil şiddet saldırıları yoluyla da gerçekleştiğini gösteriyor. Bu başlık altında sınıflandırdığımız ihlal bildirimleri:

- kişilerin örgütsel mensubiyetleri nedeniyle maruz kaldığı saldırıları,
- örgüt binalarına yönelik saldırıları,
- siyasi partilerin seçim çalışmalarına yönelik saldırıları içeriyor.

İlgili bildirimler incelendiğinde sivil şiddet saldırılarının nadiren spontan bir biçimde geliştiği, çoğu durumda ise önceden hazırlıklı ve kalabalık “linç grupları” tarafından icra edildiği görülüyor. Saldırıya uğrayanların muhalif gruplar olduğu birçok olayda polis saldırganlara müdahale etmediği ya da müdahalenin ancak saldırıya uğrayan gruplar kendilerini savunmaya başladığı noktada gerçekleştiği bildiriliyor.

Sivil şiddet saldırılarına ilişkin aşağıda sunduğumuz nicel verilerde öne çıkan üç nokta var. İncelediğimiz bildirimler:

- örgütlere ve örgütlü kişilere yönelik en fazla sayıda sivil şiddet saldırısının 2015 yılında gerçekleştiğini,
- sivil şiddet saldırılarına en sık maruz kalan örgütün Halkların Demokratik Partisi (HDP) olduğunu,
- sivil şiddet saldırılarının seçim dönemlerinde arttığını gösteriyor.

Haziran 2015: HDP mitingine saldırı

Erzurum’da 4 Haziran 2015’te HDP Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş’ın katılımıyla düzenlenen seçim mitingi öncesinde ve sonrasında mitinge katılanlara karşı ırkçı saldırılar düzenlendi. Miting öncesinde alanın çevresinde başlayan hareketlilik mitingin bitmesinin ardından dağılan gruplara yönelik fiziki saldırılara dönüştü. Polisin ırkçı gruplara müdahale etmediği fakat saldırganlara tepki gösteren HDP taraftarlarına gaz bombası kullandığı saldırılarda çok sayıda kişi yaralandı. Mitinge katılanlara ait araçları da ateşe veren saldırganlar bir minibüsü içinde aracın şoförü Aydın Taşkesen varken ateşe verdi. Aracı taşlanarak kaza yaptırılan ve ardından linç edilmeye çalışılan Aydın Taşkesen’in daha sonra ateşe verilen minibüsün içine konulduğu öğrenildi. Kafasının 8 yerinde ve kolunda kırıklar oluşan Aydın Taşkesen’in vücudunda da ikinci derece yanık olduğu ayrıca hayati tehlikesinin devam ettiği belirtildi. Silah, bıçak, satır ve taşların kullanıldığı saldırılar nedeniyle 17 kişinin yaralandığı belirtildi.

TABLO 8: YILLARA GÖRE SİVİL ŞİDDET SALDIRILARI

	2015	2016	2017	2018	2019	Toplam
Örgüt binasına saldırı (siyasi parti ve diğer)	73	22	12	13	8	128
Örgütlü kişilere saldırı (siyasi parti ve diğer)	64	2	33	25	19	143
Seçim çalışmasına saldırı (siyasi parti ve diğer)	89	0	11	38	19	157
Toplam	226	24	56	76	46	428

TABLO 9: MARUZ KALAN SİYASİ PARTİLERE GÖRE SİVİL ŞİDDET SALDIRILARI

	Parti binasına saldırı	Seçim çalışmasına saldırı	Toplam
HDP	89	105	194
AKP	10	18	28
CHP	4	18	22
DBP	7		7
İyi Parti	1	4	5
Özgürlük ve Dayanışma Partisi	4		4
Saadet Partisi		3	3
Birleşik Haziran Hareketi		2	2
MHP		2	2
Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi		1	1
Sosyalist Demokrasi Partisi	1		1
Ezilenlerin Sosyalist Partisi	1		1
Emek Partisi	1		1
Kürdistan Sosyalist Partisi	1		1

ŞEKİL 8: SALDIRILARDA KULLANILAN ŞİDDET ARAÇLARI

Kaynakça

AGİT (2015). Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı. [Guidelines on Freedom of Association](#).

ESHİD (2016). Eşit Haklar İçin İzleme Derneği. [Sivil Toplum Örgütleri için Örgütlenme Özgürlüğü ve Toplantı Gösteri Hakkı Kılavuzu](#).

HDP (2017). Halkların Demokratik Partisi. [Demokratik Siyasete Özgürlük](#).

İHOP (2018). İnsan Hakları Ortak Platformu. [Olağanüstü Hal Uygulamaları Güncellenmiş Durum Raporu](#).

OBS & İHD (2021). İnsan Hakları Gözlemevi & İnsan Hakları Derneği. [Türkiye’de Tehlike Altındaki Sivil Toplum: Örgütlenme Özgürlüğü ve Daralan Sivil Alan](#).

OHAL Komisyonu (2020). Cumhurbaşkanlığı Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu. [Faaliyet Raporu](#).

Sessiz Kalma (2020a). [Çağdaş Hukukçular Derneği Avukatları](#).

Sessiz Kalma (2020b). [Büyükada Davası](#).

Sessiz Kalma (2021). [Gezi Davası](#).

TİHV (2021a). Türkiye İnsan Hakları Vakfı. [Türkiye İnsan Hakları Raporu 2020](#).

TİHV (2021b). Türkiye İnsan Hakları Vakfı. [Sokağı Kapatmak: Toplanma ve Gösteri Özgürlüğüne Yönelik İhlaller](#).

Örgütlenme özgürlüğü varsa
demokrasi vardır.

#demokrasiherkesiçin